

УДК 159:343.9

Горбенко Дар'я Андріївна –
здобувач кафедри юридичної
психології Національної академії
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Розглянуто особливості організації психопрофілактичної роботи й психологічного супроводження оперативно-службової діяльності в органах внутрішніх справ України. Висвітлено роль та місце психопрофілактичної роботи органів внутрішніх справ в Україні, її стан і методи вдосконалення.

Ключові слова: психопрофілактична робота; психолог; психологічне супроводження; професійно-психологічний відбір; профілактика; саморегуляція; надання допомоги; психологічна діагностика; група посиленої психологічної уваги.

Рассмотрены особенности организации психопрофилактической работы и психологического сопровождения оперативно-служебной деятельности в органах внутренних дел Украины. Освещена роль и место психопрофилактической работы органов внутренних дел в Украине, ее текущее состояние и методы совершенствования.

Ключевые слова: психопрофилактическая работа; психолог; психологическое сопровождение; профессионально-психологический отбор; профилактика; саморегуляция; оказание помощи; психологическая диагностика; группа усиленного психологического внимания.

Специфіка повсякденної служби співробітників органів внутрішніх справ полягає в необхідності виконання службових та професійних обов'язків в умовах, ускладнених впливами емоційних і фізичних стресових факторів, пов'язаних із загостренням кримінальної обстановки, локальними бойовими діями, стихійним лихом і катастрофами, а також із напруженістю соціально-економічних відносин, масовими заходами, що загрожують груповими порушеннями громадського порядку. У такій обстановці до співробітників правоохоронних органів пред'являються більш високі вимоги не тільки щодо професійної підготовки, а й стосовно особистісних якостей, емоційно-вольової стійкості, характеру поведінки, особливостей реагування в екстремальній ситуації, фізичного та психічного здоров'я.

У сучасних умовах діяльності органів внутрішніх справ України нагального вирішення потребує проблема попередження надзвичайних подій, що призводять до тимчасових чи незворотних утрат серед особового складу. Передусім, це стосується надзвичайних подій із фізичними наслідками – поранень, загибелі й самогубств працівників органів внутрішніх справ під час виконання службових обов'язків та поза службою. З огляду на це, у директивних документах МВС України акцентовано увагу керівників усіх рівнів на необхідності збереження життя і здоров'я особового складу, підвищення рівня загальної та психологічної культури, своєчасної профілактики деструктивної поведінки й самогубств працівників.

Нині психопрофілактична робота стала важливою складовою системи заходів, орієнтованих на забезпечення високої ефективності оперативно-службової діяльності працівників органів і підрозділів внутрішніх справ. При цьому психопрофілактика в органах внутрішніх справ реалізується у двох головних напрямках. Перший напрям – це здійснення психопрофілактичних заходів, орієнтованих на контроль і збереження здоров'я особового складу як умови службової діяльності. Другий напрям передбачає психопрофілактичну роботу міліції з населенням, спрямовану на попередження та мінімізацію злочинних факторів у суспільстві, зумовлену тенденцією до переорієнтації правоохоронних органів із виконання каральних функцій на реалізацію соціально спрямованих задач [1].

Психопрофілактична робота й психологічне супроводження оперативно-службової діяльності передбачає організаційно-нормативні, психолого-педагогічні, психологічні та лікувально-профілактичні заходи щодо збереження, зміцнення й відновлення соціально-профілактичного благополуччя та здоров'я працівників, попередження виникнення в них соціально-психологічної та особистісної дезадаптації, запобігання втрат особового складу внаслідок нещасних випадків, у тому числі пов'язаних із самогубством, а також упровадження психологічних технологій в оперативно-службову діяльність.

На питанні організації та здійснення психопрофілактичної роботи неодноразово акцентували увагу Колегія Міністерства внутрішніх справ, працівники кадрового забезпечення, психологи органів внутрішніх справ. Хоча в цьому напрямі й ужито заходів, завдяки яким стан деструктивної поведінки та суїцидальної активності серед працівників органів внутрішніх справ значно поліпшився, водночас окремі проблемні питання залишаються невирішеними.

Єдиний процес психопрофілактичної роботи в органах внутрішніх справ поділяється на три головні види:

1. Первинна психопрофілактика – система заходів, спрямованих на: забезпечення якісного професійного відбору та супроводження службової діяльності працівників;

проведення заходів виховного впливу та соціального забезпечення; здійснення психологічного вивчення й психокорекції, що забезпечують найбільш раннє виявлення та нейтралізацію негативних психоемоційних станів у працівників органів внутрішніх справ;

просвітницьку діяльність (у межах службової підготовки) з метою формування в працівників органів внутрішніх справ готовності до виважених ефективних дій у непередбачуваних, екстремальних ситуаціях та їх прихильності до здорового способу життя.

Первинну психопрофілактичну роботу забезпечує, передусім, керівництво органів і підрозділів внутрішніх справ за безпосередньої участі в реалізації практичних заходів працівників комплектуючих підрозділів, представників підрозділів роботи з персоналом, фахівців служби психологічного забезпечення.

2. Вторинна психопрофілактика в органах внутрішніх справ – система заходів, що забезпечують раннє виявлення та ефективне лікування на початкових етапах формування психічної патології.

Цей напрям забезпечують безпосередньо працівники відомчих медичних, реабілітаційних установ, фахівці центрів психіатричної допомоги, професійного психофізіологічного відбору та представники відділів (служб) охорони здоров'я й відділів (служб) охорони здоров'я ГУМВС, УМВС України.

3. Третинна психопрофілактика в органах внутрішніх справ – система заходів лікувально-профілактичного характеру, спрямованих на соціально-медичну реабілітацію працівників органів внутрішніх справ, у тому числі колишніх, із клінічними проявами психічної патології, що виникла під час проходження служби, обмеження їх психічної інвалідизації. Забезпечується безпосередньо працівниками відділів (служб) охорони здоров'я ГУМВС, УМВС України.

Одним із важливих напрямів забезпечення психопрофілактичних заходів є організація роботи з працівниками, які належать до «групи посиленої психологічної уваги». Недостатнє матеріальне забезпечення, зниження престижу служби, значні фізичні та психічні навантаження позбавили органи внутрішніх справ «цінних» кадрів, унаслідок чого збільшилася кількість співробітників, прийнятих на службу до органів внутрішніх справ із маркером «група

ризик». За цих умов виняткової ролі набуває психопрофілактична робота зі співробітниками цієї категорії.

Посилена психологічна увага – це система комплексних заходів психологічного характеру, що здійснюються з метою своєчасної профілактики та попередження надзвичайних подій серед працівників органів внутрішніх справ України, підвищення рівня адаптаційних можливостей особистості працівників (курсантів, слухачів) до умов службової діяльності, забезпечення їх психологічного благополуччя, збереження психічного й фізичного здоров'я, запобігання службовому та побутовому травматизму.

Дослідженням проблем психокорекційної роботи з працівниками, які належать до групи посиленої психологічної уваги, займалися: Г. С. Абрамова, К. В. Карпинський, Р. Кочюнас, К. Левін, Р. Мей, Л. В. Петровська, К. Роджерс та ін.

Робота з працівниками, яких включено до групи посиленої психологічної уваги, здійснюється згідно з Концепцією психопрофілактичної діяльності органів внутрішніх справ, схваленою рішенням колегії МВС України «Про затвердження Програми психопрофілактичної роботи з особовим складом органів та підрозділів внутрішніх справ України на 2013–2017 роки» від 18 січня 2013 р. № 1КМ/1 та Положенням про групу посиленої психологічної уваги, затвердженим наказом МВС України «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України» від 28 червня 2004 р. № 842 [2–3].

Групи посиленої психологічної уваги утворюються з метою диференційованого розподілу заходів первинної психопрофілактики й зусиль психологів за рахунок визначення кола осіб, які потребують першочергової психологічної допомоги через особливості впливу на них стресогенних факторів службової та позаслужбової діяльності й навчально-виховного процесу.

Головна проблема серед працівників, які належать до групи посиленої психологічної уваги, полягає в тому, що здебільшого вони не звертаються по допомогу з власної ініціативи. Це може бути пов'язано з недовірою – відомо, що психолог в органах внутрішніх справ поєднує функції того, хто допомагає (приймає та підтримує), і того, хто діагностує (оцінює й приймає рішення про відповідність займаній посаді); або з інших причин – людина може вважати, що вона сама повинна впоратись із труднощами, які виникли, що звертатися по допомогу – це прояв слабкості. Останнє може свідчити не лише про загальну культуру, що відображає нормативність звернення до психолога в менталітеті

правоохоронця загалом, а ще й про наслідки психологічної травми (саме травмиатики частіше за інших схильні переривати контакт і відмовлятися від запропонованої допомоги). Тому психолог, який стикається з відмовою від надання психологічної допомоги, повинен це враховувати, розглядаючи таку поведінку як симптоматичну [4, с. 34].

Здебільшого до групи посиленої психологічної уваги потрапляє категорія осіб, особиста історія яких відрізняється: обтяженою спадковістю (у тому числі сімейна історія з травматичними екзистенціальними подіями), психотравмуючими або обмежуючими умовами розвитку та виховання (педагогічна занедбаність, надмірний тиск і контроль, насильство тощо), які мають особистісні та функціональні особливості, значно підвищують вірогідність дезадаптації, сприяють розвитку нервово-психічних і психосоматичних захворювань, асоціальної поведінки, конфліктів, аутоагресії, призводять до неефективності та ненадійності службової діяльності [5, с. 42]. Саме ця категорія осіб потребує пильної уваги з боку психологів та якісної психопрофілактичної та психокорекційної роботи.

Термін перебування працівника в групі посиленої психологічної уваги психолог визначає індивідуально. Він, зокрема, залежить від тривалості деструктивної ситуації, індивідуальних особливостей її сприйняття працівником та динаміки позитивних змін у його психоемоційному стані, що відбуваються внаслідок психокорекційних заходів.

Термін перебування працівника в групі посиленої психологічної уваги може бути подовжений за наявності:

- важкого невиліковного соматичного захворювання в працівника або значущих для нього осіб, близьких членів його родини;
- гострого, тривалого, деструктивного конфлікту;
- тривалого розслідування кримінальної справи, заведеної щодо працівника;
- посттравматичного стресового розладу;
- ознак нервово-психічної несталості;
- акцентуацій характеру;
- виявів адекватної поведінки.

Робота зі збереження психічного здоров'я працівників органів внутрішніх справ вимагає безперервного, щоденного вивчення індивідуальних особливостей кожного працівника, його виконавської дисципліни, успіхів у роботі, настрою, а також сімейно-побутових сторін життя. Це вимагає від керівників органів внутрішніх справ, навчальних закладів, працівників кадрового апарату й медичних

установ системи МВС України постійного вдосконалювання знань у сфері психопрофілактики.

Напрями оптимізації психопрофілактичної роботи в системі органів внутрішніх справ полягають, передусім, у впровадженні в системі управління сучасних гуманістично-орієнтованих тенденцій, що ґрунтуються на конструктивних методах психологічного впливу, зокрема на повазі до працівника, безумовному сприйнятті його особистості, психологічній діагностиці й прогнозуванні його поведінки, усебічному розвитку індивідуально-психологічних особливостей, знань і вмінь управління сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Психопрофілактична робота в органах внутрішніх справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://yurotdel.com/ucheba/psihoprofilaktichna-robota-v-organah-vnutrishnih-sprav.html>.

2. Про затвердження Програми психопрофілактичної роботи з особовим складом органів та підрозділів внутрішніх справ України на 2013–2017 роки : рішення колегії МВС України від 18 січ. 2013 р. № 1КМ/1.

3. Положення про групу посиленої психологічної уваги : наказ МВС України від 28 черв. 2004 р. № 842.

4. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс ; общ. ред. и предисл. Е .И. Исениной. – М. : Прогресс ; Универс, 1994. – 480 с.

5. Мэй Р. Искусство психологического консультирования / Р. Мэй ; пер. с англ. – М. : Класс, 1994. – 144 с.